

Anna Tarwacka

„O urzędzie kwestora”: 13 tytuł 1 księgi Digestów. Tekst – tłumaczenie – komentarz

Zeszyty Prawnicze 11/3, 427-432

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TŁUMACZENIA

MONUMENTA AERE PERENNIORA

ANNA TARWACKA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

O URZĘDZIE KWESTORA

13 TYTUŁ 1 KSIĘGI DIGESTÓW.

TEKST – TŁUMACZENIE – KOMENTARZ

Trzynasty tytuł pierwszej księgi *Digestów* justyniańskich dotyczy urzędu kwestora. Kompilatorzy wykorzystali fragmenty dzieła Ulpiana *De officio quaestoris liber singularis*. Tekst zawiera informacje o początkach kwestury sięgających okresu królewskiego, a także o późniejszym rozwoju tego urzędu w pryncypacie. Ulpian powoływał się w nim na jurystów okresu republikańskiego, Iuniusa Gracchanusa i Trebatiusa Testę oraz historyka i antykwarystę z czasów Tyberiusza, Fenestellę.

DIGESTA IUSTINIANI AUGUSTI
DE OFFICIO QUAESTORIS

D. 1,13,1 (*ULPIANUS libro singulari de officio quaestoris*):

pr. Origo quaestoribus creandis antiquissima est et paene ante omnes magistratus. Gracchanus denique Iunius libro septimo de potestatibus etiam ipsum Romulum et Numam Pompilium binos quaestores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio crearent, refert. sed sicuti dubium est, an Romulo et Numa regnantibus quaestor fuerit, ita Tullo Hostilio rege quaestores fuisse certum est: et sane crebrior apud veteres opinio est Tullum Hostilium primum in rem publicam induxisse quaestores.

1. Et a genere quaerendi quaestores initio dictos et Iunius et Trebatius et Faenestella scribunt.

2. Ex quaestoribus quidam solebant provincias sortiri ex senatus consulto, quod factum est Decimo Druso et Porcina consulibus, sane non omnes quaestores provincias sortiebantur, verum excepti erant candidati principis: hi etenim solis libris principalibus in senatu legendis vacant.

3. Hodieque optinuit indifferenter quaestores creari tam patricios quam plebeios: ingressus est enim et quasi primordium gerendorum honorum sententiaeque in senatu dicendae.

4. Ex his, sicut dicimus, quidam sunt qui candidati principis dicebantur quique epistulas eius in senatu legunt.

DIGESTA JUSTYNIAŃSKIE
O URZĘDZIE KWESTORA

D. 1,13,1 (*ULPIAN w księdze jedynej O urzędzie kwestora*):

pr. Dzieje powołania urzędu kwestora są bardzo dawne i [rozpo-
czyły się] prawie przed wszystkimi urzędami. W każdym razie Iunius
Gracchanus w siódmej księdze dzieła *O władzach* podaje, że sam
Romulus i Numa Pompilius mieli po dwóch kwestorów, których powo-
ływali nie sami na mocy własnej decyzji, lecz w głosowaniu ludu. Lecz,
tak jak istnieją wątpliwości, czy kwestor istniał za rządów Romulusa
i Numy, to pewnym jest, że za króla Tullusa Hostiliusa byli kwestorzy:
i rzeczywiście wśród przodków częstsza jest opinia, że Tullus Hostilius
jako pierwszy wprowadził w państwie kwestorów.

1. Iunius, Trebatius i Faenestella piszą, że z początku kwestorów na-
zywano tak od sposobu prowadzenia śledztwa.

2. Spośród kwestorów niektórzy zwykli być losowani do provin-
cji na mocy uchwały senatu z roku konsulatu Decimusa Drususa
i Porciny. Rzecz jasna nie wszyscy kwestorzy byli losowani do pro-
wincji, lecz wyłączeni byli kandydaci princepsa: ci bowiem poświęca-
ją się jedynie odczytywaniu w senacie pism cesarskich.

3. Dziś przyjęło się powoływać na kwestorów obojętnie tak patry-
cjuszy, jak i plebejuszy: jest to bowiem wstęp i jakby początek pełnie-
nia godności państwowych i wygłaszania opinii w senacie.

4. Spośród nich, jak powiedzieliśmy, są tacy, o których mówiono, że
są kandydatami princepsa i którzy odczytują jego listy w senacie.

KOMENTARZ

Ad D. 1,13,1

Pisząc o początkach urzędu kwestora, Ulpian powoływał się na dzieła dawnych jurystów, przede wszystkim *De potestatibus libri ad Pomponium* M. Iuniusa Gracchanusa, który tworzył w II wieku p.n.e. To dzieło przywołał również bizantyjski antykwarysta Lydus w swojej księdze *De magistratibus* (1,24). Ponieważ jednak cytował także Ulpiana, trudno stwierdzić, czy miał dostęp do tekstu Gracchanusa. Według Ulpiana Gracchanus twierdził, że Romulus i Numa mieli po dwóch kwestorów, których wybierał lud w głosowaniu. Musiało się to odbywać na *comitia curiata*, ponieważ to zgromadzenie powołał już Romulus. Lydus dodał jeszcze – przytaczając Gracchanusa – że król Tullus Hostilius postanowił, iż urząd kwestora powinien być stały i dlatego to temu królowi wielu historyków przypisywało jego utworzenie, której to informacji w *Digestach* nie ma. Może to świadczyć to o tym, że Lydus miał do dyspozycji dzieło jurysty republikańskiego. Wydaje się jednak, że po prostu czytał całość *De officio quaestoris* Ulpiana, które my znamy jedynie z kompilacji justyniańskiej. Lydus pełnił za czasów Justyniana wysokie urzędy, mógł zatem mieć łatwy dostęp do dzieł, z których korzystała komisja kodyfikacyjna, a może nawet brał udział w jej pracach. Pracę Ulpiana cytował szeroko, znacznie wykraczając poza fragmenty umieszczone w *Digestach*.

Wydaje się zatem, że urząd kwestora mógł mieć w czasach dwóch pierwszych królów charakter nadzwyczajny, potem zaś powoływano go regularnie.

Lydus (*De mag.* 1,25) pisał też na temat etymologii terminu *quaestor*, który pochodzi od *quaerere* (gr. *ἐρευνᾶν* – szukać, ścigać), porównując go ze słowem *quaesitor* (gr. *τιμωρός* – mściciel, sędzia śledczy). *Quaestor* miał zatem, jak się wydaje, badać okoliczności zdarzenia, *quaesitor* – sądzić za przestępstwo (stąd *quaestio*). Podobną etymologię podał też Varro (*De ling. Lat.* 5,81): *Quaestores a quaerendo, qui conquirerent publicas pecunias et maleficia*.

Kwestorzy z czasów królewskich to *quaestores par(r)icidi*, jak podał Paulus Diakon, epitomator Festusa (L. 247, s.v. *parrici<di>*

quaestores; por. Fest. 310 L., s.v. *quaestores*): *qui solebant creari rerum capitalium quaerendarum* (por. Tab. 9,4; D. 1,2,2,23; Lyd., *De mag.* 1,26) W nauce toczy się debata na temat znaczenia terminu *parricidi*, który niegdyś interpretowano jako odnoszący się do zabójstwa (*parricidium*), współcześnie jednak raczej tłumaczy się go jako związany z nadzorowaniem wymierzania zemsty prywatnej za umyślne zabójstwo.

W czasach republikańskich zaczęto powoływać także *quaestores aerarii*, o czym Ulpian wprowadzić nie wspomniał, co jednak zanotował Pomponius w *Enchiridionie* (D. 1,2,2,22): *Deinde cum aerarium populi auctius esse coepisset, ut essent qui illi praeessent, constituti sunt quaestores, qui pecuniae praeessent, dicti ab eo quod inquirendae et conservandae pecuniae causa creati erant*. O ich ustanowieniu pisał też Lydus (*De mag.* 1,26) powołując się na komentarz Gaiusa do Ustawy XII Tablic. Kwestorzy ci, wybierani zapewne od 447 roku p.n.e. na *comitia tributa*, zarządzali skarbem państwa. Być może, jak pisał Tacyt (*Ann.* 11,22; por. Zon. 7,13), początkowo wybierali ich konsulowie (każdy po jednym), których armiom kwestorzy towarzyszyli. Potem, od 421 roku p.n.e., wybierano jeszcze dwóch kwestorów pozostających w Rzymie, a od 265 roku p.n.e. – dodatkowych czterech, z których jeden rezydował w Ostii troszcząc się o dostawy zboża. Od sullańskiej *lex Cornelia de XX quaestoribus* było ich dwudziestu, a od Cezara – czterdziestu.

Dalej Ulpian pisał o *quaestores provinciales*, którzy byli pomocnikami namiestnika, a o tym, do której prowincji mieli się udać, decydowało losowanie (por. Cic., *In Verr.* 2,1,13,34). Zasadę taką wprowadziło *senatusconsultum*, którego datę trudno jest ustalić. Wspomniany przez Ulpiana Porcina był konsulem w roku 137 p.n.e., Decimus Drusus natomiast nie był konsulem. Być może chodzi o C. Liviusa Drususa, konsula z roku 147 p.n.e. lub o Decimusa Brutusa, konsula w 138 roku p.n.e. (tak Mommsen, Krüger w aparacie krytycznym).

Urzednicy powoływani przez princepsa to *quaestores palatii*, których zadaniem było odczytywanie pism cesarskich w senacie. Lydus (*De mag.* 1,28) wyjaśnił, że termin *candidatus*, który stosował Ulpian, odnosił się nie do sposobu powoływania, ale do ubioru tych kwesto-

rów. Musieli on nosić *toga candida*, ponieważ nie godziło się inaczej wygłaszać mów w obecności cesarza. Pisma odczytywane przez nich to *epistulae* i *orationes principis*, zawierające często gotowe projekty uchwał, które następnie przyjmował senat. W drodze ewolucji tego urzędu w dominancie pojawił się *quaestor sacri palatii*, odpowiedzialny za sporządzanie projektów konstytucji cesarskich, przewodniczący cesarskiego sądu apelacyjnego.

Plebejusze formalnie uzyskali dostęp do kvestury zapewne w 421 roku p.n.e. (Liv. 4,43), chociaż faktycznie objęli ten urząd dopiero w roku 409 (Liv. 4,54). To opóźnienie było prawdopodobnie związane z konfliktem wokół możliwości zasiadania w senacie. Ponieważ byli kwestorzy mieli już wtedy takie uprawnienie, patrycjusze nie chcieli dopuścić, by plebejusze na tak wczesnym etapie kariery mogli dostąpić tej godności.

Kwestura stanowiła pierwszy szczebel *cursus honorum*, o który można się było ubiegać po odbyciu służby w armii, co zapewne potwierdziła *lex Villia annalis* ze 180 roku p.n.e. *Lex Cornelia de magistratibus* z 81 roku p.n.e. prawdopodobnie wprowadziła minimalny wiek dla sprawowania tego urzędu ustalony na 30 lat. Także za czasów Sulli kvestura definitywnie stała się urzędem dającym prawo zasiadania w senacie. Były kwestor mógł uczestniczyć w posiedzeniach dysponując *ius sententiae dicendae*.